

*Різванли Н. С.,**викладач кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови,
факультету лінгвістики**Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ОСНОВНІ СЕМАНТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ

Анотація. У статті виявлено та описано комплекс семантичних властивостей сучасного англомовного наукового дискурсу, що реалізують його комунікативну спрямованість як загальнонаукового явища. Здійснений аналітичний огляд досліджень різних видів наукового дискурсу та узагальнені конститутивні параметри англомовного наукового дискурсу. Визначено, що особливістю наукового дискурсу в англійській мові є виявлення, опис та інтерпретація наукових даних, закономірностей, оцінка результатів дослідження, вираження наукових понять, категорій та гіпотез, формулювання висновків, рекомендацій, положень, підходів тощо. Науковий дискурс спрямований на епістеміку задля вираження автором персональної відповідальності за доведеність позицій, положень, тверджень, представлений власний погляд на різні речі та явища, що досліджуються. Ідентифіковано специфічні семантичні характеристики сучасного англомовного наукового дискурсу, окреслено основні типи смислових груп дієслів залежно від виду наукової активності (дослідження та пізнання, перевірка та обґрунтування результатів, висновки та рекомендації, представлення та обговорення результатів). Встановлено зростання ролі модальних дієслів задля реалізації комунікативної функції наукового дискурсу, що пов'язано зі зміною соціально-лінгвістичної поведінки учасників наукового процесу, оскільки важливим є дослідження динамічності та експресивності наукової мови як відображення ментальності її автора. Модальність як семантична категорія наукового дискурсу розкриває ставлення учасників спілкування до змісту тематики дискурсу, а змісту до дійсності, стратегії та цільової настанови спілкування. Модальність може мати значення припущення, наказовості, ствердження, бажаності, достовірності, реальності чи нереальності. Функція модальності у науковому дискурсі реалізовується за допомогою слів, намірів, почуттів, зокрема: «замовляти», «розглядати», «припускати», «замовляти», «просити», «відчувати», «любити», «мати», «бути вірним», «здаватися». Ці дієслова різні за своїм значенням, проте за змістом коментарю вони однакові та переважно розрізняються за ступенем впевненості автора. До модальних дієслів в англійській мові належать: *can (could), may (might), must, should, would, ought, shall, will, be able, need, dare*, а до модальних структур – *to be + Infinitive, to have + Infinitive*. Класифікують англійські модальні дієслова як лексичні, лексико-граматичні, граматичні та фонетичні категорії. Семантичним особливостям мовленнєвої реалізації в науковому дискурсі словесних засобів за допомогою смислових груп дієслів та модальних дієслів, їх характеристик та основним ознакам як співвідносним поняттям присвячена ця стаття.

Ключові слова: науковий дискурс, семантичні категорії наукової англійської мови, диктум, модус, смислові та модальні дієслова.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку науки про мову поняття «дискурс» стає основним об'єктом у теоретичних та прикладних дослідженнях. Становлення теорії дискурсу у мовознавстві пов'язане із французьким ученим Емілем Бенвеніста, який вперше запропонував його дефініцію як будь-яке висловлювання, що зумовлює наявність комунікантів та їх наміри певним чином впливати один на одного [1, с. 296]. Дискурс із позицій прагматичної та когнітивної лінгвістики має безліч вимірів, що розуміється як текст, усний текст (промова, діалог), як інтерактивна діяльність учасників спілкування з обміну інформацією з використанням певних комунікативних стратегій. Такий підхід до визначення дискурсу як складної комунікативної події запропонував видатний дослідник мови Т.А. ван Дейк [2, с. 121].

Сучасна лінгвістика представлення розмаїттям поглядів і підходів до такого складного лінгвістичного та екстралінгвістичного явища, як дискурс. Ключовими проблемами у дослідженні дискурсу досі залишаються мовленнєва структура та жанрова стратифікація дискурсу, встановлення його ознак, одиниць, категорій, типів, а також продукування інструментів для аналізу й опису дискурсів.

Аналіз наукового дискурсу як комплексного прагматично-когнітивного феномену особливого типу має порівняно коротку історію. Різні вчені розглядають науковий дискурс як особливий тип взаємодії, зумовлений науковою сферою його реалізації, якому притаманні як загальні типологічні, так і етноспецифічні властивості [3, с. 7]. Більшість робіт із сучасного мовознавства присвячені загальній спрямованості щодо типізації наукового дискурсу, аналізу жанрової стратифікації та видів його модусу.

А отже, постає потреба поглиблення наявного знання про структурно-мовленнєві характеристики наукового дискурсу, з'ясування комунікативно-прагматичних та мовно-стилістичних особливостей науково дискурсу як важливої складової частини науково-професійної комунікації і суспільної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню різних видів наукового дискурсу, виявленню конститутивних параметрів англомовного наукового дискурсу, розкриттю його жанрової стратифікації з урахуванням видів модусу (каналів комунікації) присвячені праці різних вітчизняних та зарубіжних учених, таких як О.І. Багрий [4], О.М. Гніздекко [5], С.В. Голик [6] О.М. Ільченко [3], Т.Б. Маслова [7], М.В. Томашів [8], І.Є. Фролова [9], С.В. Ш

функції в англomовному науковому дискурсі. Необхідно встановити основні семантичні особливості англomовного наукового дискурсу загальнонаукового спрямування шляхом характеристики вживання спеціалізованих типів смислових груп дієслів та модальних дієслів.

Мета статті полягає у виявленні та концептуалізації комплексу специфічних семантичних властивостей, що реалізують комунікативну спрямованість сучасного англomовного наукового дискурсу загальнонаукового характеру.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сучасне мовознавство характеризується зростанням інтересу до комунікативно-прагматичної функції наукової англійської мови. Саме тому у центрі уваги науковців-лінгвістів опинилася категорія наукового дискурсу, що спрямувала дослідження в напрямі комплексного вивчення мовленнєвої комунікації.

Про перше введення у використання терміна «науковий дискурс» у 1999 році П. Бізеллом, його визначення та обґрунтування зазначає у своїй роботі Джаміль Ахмад [11, с. 7].

Науковому дискурсу, що визначений багатьма вченими як вид інституційного дискурсу, властиві як універсальні дискурсивні ознаки, так і специфічні. Саме специфічні властивості наукового дискурсу зумовлені функціями суб'єктів комунікації, які відносяться до наукової спільноти, мають ознаки регламентованості за змістом і формою [3, 4, 7, 8].

Вчені відзначають, що головною метою наукового дискурсу є продукування і передача інформації про результати наукових досліджень, їх обговорення із науковою спільнотою, а також донесення знань до зацікавлених осіб соціальної комунікації [6, 7, 8, 10].

Специфіка наукового дискурсу, на думку багатьох учених, полягає у керованості законами логіки і прагматики, а також прагненні до об'єктивності та узагальнення. Узагальнюючи дослідження різних учених, до специфічних ознак наукового дискурсу можна віднести: логічність, точність, лаконічність, абстрактність, доказовість, ясність, об'єктивність, узагальненість, креативність, професійну спрямованість, зв'язок з адресатом, антропоцентризм тощо [5, 6, 8, 9].

Отже науковий дискурс – це складне комунікативне явище, яке, крім лінгвістичних ознак, містить і екстралінгвістичні причини продукування дискурсу (знання про світ, розуміння явищ та порядку речей, думки, установки та стратегії спілкування тощо).

Фахівці сучасної англо-американської лінгвістики розглядають науковий дискурс як специфічну, предметну мову у використанні (language in use), що охоплює певну сукупність норм, переваг та очікувань. Останні дають змогу створювати та інтерпретувати одиниці мови у дискурсі та співвідносять мову з контекстом її практичного вживання [11–17]. Серед основних конститутивних ознак наукового дискурсу ці науковці визначають цілеспрямовану орієнтацію, інтертекстуальність, діалогічність, прагматичність та багатожанрову стратифікацію.

Жанрова стратифікація наукового дискурсу з урахуванням наявних видів модусу (канали комунікації, способи представлення) – письмова, усна, електронна, може охоплювати: статті, монографії, дисертації, рецензії, реферати, анотації, тези доповідей, навчальну та навчально-методичну літературу, обговорення, конференції, вебінари, семінари, звичайну й електронну кореспонденцію [6, 8, 10].

Сучасний науковий дискурс є динамічним процесом і зазнає постійних змін. Насамперед це стосується зарегульованості цього виду дискурсу: обумовленості висловлювань, стан-

дартизації лексики, вживання традиційного набору фреймів, широкого вживання емоційних засобів, пов'язаних зі зміною соціально-лінгвістичної поведінки людей.

Розглянемо сукупність комунікативно-прагматичних та мовленнєвих особливостей англomовного наукового стилю, а саме вокабуляр наукового дискурсу у розрізі основних групи смислових та модальних дієслів.

Смислові дієслова (Notional Verbs) в англійській мові поділяються на безліч груп за призначенням (залежно від того, яке значення виражає дієслово). До них відносяться дієслова почуттів, сприйняття, бажань, оповіщень, спонукання і багато інших. Але основним є поділ смислових дієслів на дві групи: дієслова дії (Action Verbs) і дієслова стану (State Verbs).

У науковому дискурсі смислові групи дієслів виділяються відповідно до стратегій та активностей реалізації наукового процесу, незалежно від його жанрової стратифікації та наявних видів модусу. Так, для загальнонаукового дискурсу можна виділити такі смислові групи дієслів:

- дієслова, які використовуються для опису підходу з розумової діяльності в дослідженні (зокрема, suppose, consider, expect, postulate, believe, imagine тощо);

- дієслова, що виражають пізнавальний процес та отримання знань (зокрема, study, investigate, examine, to research, discover, develop тощо);

- дієслова, що вказують на здобуті знання та їх систематизацію (зокрема, specify, define, determine, classify, compare, match, establish, connect тощо);

- дієслова, які використовуються для позначення перевірки отриманих даних і результатів дослідження (зокрема, control, verify, test, consider, mismatch, correspond, determine, define тощо);

- дієслова, які використовуються для формулювання позиції, висновків, рекомендацій (зокрема, analyze, estimate, characterize, summarize, conclude тощо);

(дійсністю, фактом) або уявною формою такої реальності, тобто є або можливим, або бажаним. Реалізація суб'єктивної модальності у науковому дискурсі розкриває ставлення його учасників до змісту висловлювання [18, 19].

Модальність в англійській мові розкривається на таких рівнях: фонетичному, лексичному, лексико-граматичному та граматичному. Так, на граматичному та лексико-граматичному рівні засобом вираження модальності є модальні дієслова як службові частини мови, які не вживаються як окремі члени речення [18, 19]. На граматичному рівні модальність виражається способом дієслова (дійсний, наказовий, умовний), які відповідно розкриваються у розповідних, спонукальних та заперечних реченнях [18, 19].

На лексико-граматичному рівні вираженням модальності є також модальні дієслова, а саме: *can/could, may/might, should/ought to, must, need, will/would*. Вони виражають ставлення автора до дії (можливість, здатність, імовірність, необхідність здійснення дії), що виражається основним дієсловом [18, 19].

На лексичному рівні значення модальності виражаються модальними словами, до яких належать *maybe, perhaps, possibly, probably* та інші. Вони розкривають впевненість чи сумніви автора та його суб'єктивну оцінку повідомлюваного. Синтаксично вони виконують функцію вставного слова, яке зазвичай відноситься до всього речення. Модальні слова можуть знаходитися на початку, у середині або в кінці речення [18, 19].

На фонетичному рівні значення модальності виражаються наголосом та інтонацією, а саме: припущення, застереження, сумнів, упевненість тощо [18, 19].

Проведене нами дослідження вживання модальних дієслів у науковому дискурсі дало змогу встановити такі залежності.

Представлення реальних фактів і перевірених даних, опис різних явищ – це інформативна та об'єктивна частина дискурсу, що розкриває різноманітні комунікативні цілі, для реалізації яких вживаються різні модальні дієслова. Особливо такі модальні дієслова, як *can* та *will*, що використовуються для опису властивих ознак та характеристик процесів, опису законів, принципів, підходів. У разі визначення цілей, функцій, понять, явищ, подій, як правило, вживається модальне дієслово *can*, особливо у таких словоформах, як *can allow, can be operated, can be used, can provide, etc.* Для опису потенційної можливості переважними модальними дієсловами є *can, could*, іноді *may* та *will* у емпіричному значенні.

Вибір модального дієслова у науковому дискурсі залежить і від ступеня очікуваності та передбачуваності результату, а саме від низького рівня можливості до повної впевненості.

Коли учасник наукового дискурсу хоче бути достатньо категоричним, він застосовує модальне дієслово *will*. У разі визнання власної відповідальності за результати учасник дискурсу зменшує свою категоричність за рахунок використання модальних дієслів *could, should*. У разі існування альтернативних теорій, методів, підходів, критеріїв, рішень тощо для встановлення способу вибору між різними варіантами застосовуються модальні дієслова *may, could*.

Для опису результатів, наслідків, що мають бути отримані в результаті дослідження, вживаються модальні дієслова *can, may*. Так, для вираження певної можливості, що є результатом наявних умов або відсутності перешкоджаючих дій для її реалізації, вживається модальне дієслово *can* у поєднанні із застосованим смисловим дієсловом.

Висновки

Таким чином, встановлено та описано специфіку і провідні особливості сучасного англомовного наукового дискурсу у розмаїтті його контекстуальних реалізацій. Виділені семантичні властивості англійської мови щодо характеристик вживання спеціалізованих типів смислових груп дієслів для опису стратегій та активностей реалізації наукового процесу незалежно від жанрової стратифікації та наявних видів модусу наукового дискурсу. Визначені типові модальні конструкції, що використовуються у науковому дискурсі, та надана їх характеристика.

До найближчих перспектив дослідження семантики англомовного наукового дискурсу відносимо детальне вивчення специфіки реалізації соціально-комунікативної функції глобального наукового середовища.

Література:

1. Бенвенист, Э. Общая лингвистика. 2-е изд., пер. с фр. Ю.Н. Караулова и др.; общ. ред., вступ. ст. и коммент. Ю. С. Степанова. 2-е изд., стереотипное. Москва: Едиториал УРСС, 2002. 444, 1 с. (Лингвистическое наследие XX века).
2. Dijk, T.A. Van. Discourse as structure and process. London: Sage, 1997. Vol. 1. 358 p.
3. Лыченко О.М. Етикет англомовного наукового дискурсу : монографія. Київ : Політехніка, 2002. 288 с.
4. Багрий О.І. Наукова дискусія: дискурсивні та прагматичні характеристики (на матеріалі англомовних статей середини XX – початку XXI сторіч.): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2010. 20 с.
5. Гніздек О.В. Авторизація наукового дискурсу: комунікативно-прагматичний аспект (на матеріалі англомовних статей сучасних європейських та американських лінгвістів): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2005. 20 с.
6. Голик С.В. Науковий дискурс: основні напрями дослідження. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2016. Вип. 14. С. 45–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sdzif_2016_14_9 (дата звернення: 15.12.2021).
7. Маслова Т.Б. Типологія наукового дискурсу в сучасній мовознавчій парадигмі. <

Rizvanli N. Basic semantic features of English scientific discourse

Summary. In this article a complex of semantic properties of modern English scientific discourse is identified and described, that realize its communicative orientation as a general scientific phenomenon. An analytical review of research on various types of scientific discourse is carried out and the constitutive parameters of English-language scientific discourse are generalized. It is determined that the features of scientific discourse in English are the identification, description and interpretation of scientific data, patterns, evaluation of research results, expression of scientific concepts, categories and hypotheses, formulation of conclusions, recommendations, provisions, approaches, etc. Scientific discourse is targeted at epistemics to express the author's personal responsibility for proving positions, propositions, statements, and present his own view on various things and phenomena that are being studied. Specific semantic characteristics of modern English-language scientific discourse are identified, and the main types of semantic groups of verbs are outlined depending on the type of scientific activity (research and recognition, verification and justification of results, conclusions and recommendations, presentation and discussion of results). The growth of the role of modal verbs for the implementation of the communicative function of scientific discourse is established, that is associated with changes in the socio-linguistic

behavior of participants in the scientific process. Since it is important to study the dynamism and expressiveness of scientific speech as a reflection of the mentality of its author. Modality as a semantic category of scientific discourse reveals the attitude of participants in communication to the content of the topic of discourse, and the content to reality, strategy and target attitude of communication. Modality can have the meaning of assumption, order, statement, desirability, validity, reality, or unreality. The function of modality in scientific discourse is realized with the help of words of speech, intentions, feelings, in particular: to order, to consider, to assume, to order, to ask, to feel, to love, to have, to be faithful to appear. These verbs differ in their meaning, but they are the same in the content of the commentary and mostly differ in the degree of confidence of the author. Modal verbs in English include: can (could), may (might), must, should, would, ought, shall, will, be able, need, dare. According to modal structures there are: to be + Infinitive, to have + Infinitive. The English modal verbs are classified into lexical, lexical-grammatical, grammatical and phonetic categories. This article is devoted to the semantic features of speech implementation in the scientific discourse of verbal means using semantic groups of verbs and modal verbs, their characteristics and main features as correlated concepts.

Key words: scientific discourse, semantic categories of scientific English, dictum, modus, semantic and modal verbs.